

”Heikkoja ja hoidonpuuttessa olevia vaalitaan miten parhaiten ymmärretään”

Huoltotoiminta Oulun raajarikkoisten lastenkotiyhdistyksessä vuosina 1947—1954

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

27.5.2021

Heidi Pöykkö

Sisällysluettelo

JOHDANTO	3
1. Koulunkäyntiä sisäkansakoulussa	8
2. Ammattiopetus tienä itsensä elättämiseen	13
3. Työnvälitys ja työllistyminen.....	16
4. Raajarikkoisten lasten terveydenhuolto	19
Loppulause	23
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	25

JOHDANTO

Tutkielmassani tarkastelen raajarikkoisten lasten huoltotoimintaa Oulun raajarikkoisten lastenkotiyhdistyksessä 1900-luvun puolivälissä. Lastenkotitoiminnan ymmärtämiseksi on tarpeen tarkastella hyväntekeväisyystoiminnan historiallista taustaa. Vaivais- ja köyhäinhoito aktivoitui Suomessa 1800-luvun kuluessa. Kiinnostus laajoja yhteiskunnallisia kysymyksiä ja ongelmia kohtaan heräsi ja niitä pyrittiin ratkaisemaan yhdistys- ja hyväntekeväisyystoiminnan kautta.¹ Hyväntekeväisyysaatteet levisivät Euroopassa laajasti 1800-luvun kuluessa, mutta Suomessa hyväntekeväisyisyhdistyksien toiminnan läpimurto tapahtui 1800-luvun loppupuolella. Toiminta oli naisvaltaista ja keskittyi paljon erilaisen huoltotoiminnan järjestämiseen.² Eri kaupunkeihin perustetut säätyläisnaisten rouvasväenyhdistykset kokivat haavoittuvaisessa asemassa olevien lasten terveyden ja oikeuksien turvaamisen tärkeäksi.³ Ajan yleistä ilmapiiriä heijastaen Oulun raajarikkoisten lastenkotiyhdistys⁴ (ORL) perustettiin vuonna 1891 oululaisen rouvasväen toimesta turvaamaan alueen raajarikkoisten lasten hyvinvointia.

Lastenkotiyhdistys ei ollut ensimmäinen lajiaan, koska vuotta aikaisemmin Helsinkiin oli perustettu Raajarikkoisten auttamisyhdistyksen toimesta työkoulu, jonka tavoitteisiin kuuluivat raajarikkoisten lasten lääketieteellinen huolto ja ammattiopillinen kasvatus.⁵ Samat toimintaperiaatteet olivat läsnä ORL:n toiminnassa yhdistyksen perustamisesta lähtien.⁶ Lastenkoti on tärkeä osa sekä paikallista että valtakunnallista vammaishuollon historiaa, koska pelkästään raajarikkoisten huoltoon keskittyviä laitoksia Suomessa on toiminut vain kaksi muuta: aikaisemmin mainittu Helsingissä sijainnut huoltolaitos ja Uudessakaarlepyyssä pari vuotta toiminut ruotsinkielinen työkoulu. Kaikki laitokset perustettiin aikoinaan yksityisten tahojen toimesta ja olivat pitkään niiden itsenäisten johtokuntien hallinnoimia ja rahoittamia.⁷

Tutkielmani pääkysymys on, *miten huoltotoiminta näkyi Oulun raajarikkoisten lastenkodissa vuosina 1947–54*. Lastenkotiyhdistyksen säännöt ja toimintaohjeet

¹ Nygård 1996, 40–44.

² Mähönen 1996, 185–187.

³ Kokko 1989, 13–15.

⁴ ORL rekisteröitiin yhdistysrekisteriin vuonna 1919, jolloin lastenkodin viralliseksi nimeksi valikoitui Oulun warattomain raajarikkoisten lastenkotiyhdistys. Useimmiten lastenkotiin kuitenkin viitattiin nimellä Oulun raajarikkoisten lastenkoti, kuten tehdään myös tässä tutkielmassa. Kokko 1986, 34.

⁵ Koskinen 1944, 124–128.

⁶ Kokko 1989, 16–18.

⁷ Koskinen 1944, 124–128.

laadittiin johtokunnan toimesta vuonna 1893 ja tulevana vuosikymmeninä niitä uusittiin muutamaankin otteeseen. Säännöt pysyivät kokonaisuudessaan kuitenkin samanlaisina ja niissä määriteltiin lastenkodin keskeiset toimintaperiaatteet: varattomia lapsia tuli vahvistaa oikeanlaisella ruokavaliolla ja lääkehoidolla. Tulevaisuudessa heidät tuli kouluttaa ammattiin, jonka avulla he voisivat elättää itsensä.⁸ Tutkin huoltotoimenpiteiden toteutumista ORL:ssä ja tarkastelen niiden pyrkimyksiä laajemmassa vammaishuollon sosiaalipoliittisessa kontekstissa. Tutkielmani sijoittuu siis vammaishistorian, sosiaalihuollon ja -politiikan historian tutkimuskentille. Vammaishistoriallista tutkimusta tekemällä on mahdollista kartoittaa yhteiskunnan asenteita, normeja ja yleistä sosiaalipoliittista ilmapiiriä.⁹

Ajallisena rajauksena toimii ORL:n siirtyminen köyhäinhuoltotoimiston alaisuudesta lastenhoitotoimiston alaisuuteen vuonna 1947. Samana vuonna astui voimaan invaliidihuoltolaki, jonka johdosta lastenkodin toimintaan alettiin kiinnittämään aikaisempaa enemmän huomiota.¹⁰ Laki määritteli invalidien oikeuksia lääkinnälliseen huoltoon, koulutukseen ja tukeen työpaikan löytämisessä.¹¹ Kehityksen taustan selittää sotainvalidien määrän kasvaminen 1900-luvun sotien jälkeen, jolloin vammaishuollon tehostaminen tuli ajankohtaiseksi ja tärkeäksi asiaksi sekä myös vaatimukseksi invalidien taholta.¹² Lain voimaantulon jälkeen valtiolliset toimijat alkoivat kiinnittää enemmän huomiota vammaisten huoltotoimiin. Tämän johdosta ORL:n toiminta herätti kiinnostusta ja esitettiin vaatimuksia lastenkodin toiminnan kehittämiseksi. Invaliidihuoltolain säätämisen johdosta ORL:n sisäkansakoulu perustettiin vuonna 1948 raajarikkoisten lasten koulunkäyntimahdollisuuksien parantamiseksi. Päätän tarkasteluni vuoteen 1954, jolloin sisäkansakoulu lakkautettiin oppilaspulan vuoksi.¹³ Toisin sanoen, rajaan tutkielmani ajanjaksolle, jolloin lastenkotitoiminta monipuolistui vammaishuollon lainsäädännöllisen kehityksen johdosta.

Työni aiheen rajauksessa on oleellista huomata, että en tutkielmassani pyri kuvaamaan erityispedagogiikan kehitystä. Vammaisuuden tutkimus on Suomessa pitkään ollut kasvatustieteiden ja lääketieteen hallussa, jolloin näiden tieteenalojen näkökulmat huoltotoimintaan ovat olleet keskiössä. Historialliset katsaukset vammaisten

⁸ Asunmaa 2001, 16.

⁹ Lepistö 1990, 21.

¹⁰ Asunmaa 2001, 36–37; Invaliidihuoltolaki 907/1946.

¹¹ Asunmaa 2001, 28.

¹² Koskinen 1944, 7–9; Leppänen 2012, 29–33.

¹³ Asunmaa 2001, 36–39.

huoltotoiminnasta ovat usein koostuneet eri järjestöjen juhluvuosina julkaistuista historiikkeista. Vammaishistorian tutkimus kaipaisi kriittistä tutkimusotetta, joka liittäisi vammaishistoriallisen tarkastelun laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.¹⁴ Oma työni asettuu institutionaalisen vammaishistorian puolelle, sillä tarkasteluni keskittyy vammaishuoltoa toteuttaneen yhdistyksen toimintaan.¹⁵ Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että vammaishistorian tutkimus on Suomessa jäänyt varsin vähäiseksi, vaikka tutkimussuuntauksella olisi paljon annettavaa. Leppänen väitöskirjassaan toteaaakin, että vammaisuuden historialliselle tarkastelulle olisi suomalaisessa historian tutkimuksessa paljon tilausta.¹⁶

ORL:n toiminnasta ei ole tehty tutkimusta huolto- tai kuntoutusnäkökulmasta. Raajarikkoisten huoltotoimintaan keskittynyt tutkimus on painottunut Helsingissä sijainneen työkoulun ja sen yhteyteen perustetun ortopedisen sairaalan toiminnan tarkasteluun. Oulun raajarikkoisten lastenkotiyhdistyksen toimintaa ja vaiheita kuvaavia teoksia on kuitenkin julkaistu kaksi. SIRPA KOKON kirjoittama *Oulun raajarikkoisten lastenkotiyhdistys* vuodelta 1986, sekä yhdistyksen myöhempiä vaiheita kuvaava MARTTI ASUNMAAN toimittama *Oulun raajarikkoisten lastenkodista Lohipadon erityiskouluksi ja palvelukeskukseksi* vuodelta 2001. Molemmat teokset kuvaavat yhdistyksen toiminnan vaiheita perustamisvuodesta 1891 lastenkotitoiminnan loppumiseen vuonna 1968. Käytän teoksia tutkielmassani tukevinä lähteinä.

Pääasiallisina arkistolähteinäni toimivat ORL:n johtokunnan pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Tarkastelen aineistoja laadullisen sisällönanalyysin ja lähiluvun metodein.¹⁷ On lähdekriittisesti oleellista huomata, että lastenkodin johtokunta ei osallistunut kodin jokapäiväiseen elämään. Aikarajaukseni vuosina kodin johtajattarena toiminut Hanna Luttu (os. Holma) ei ollut johtokunnan jäsen virassa ollessaan. Hän oli mukana muutamissa kokouksissa, mutta kokouksien päiväkirjoja tarkastellessa voidaan huomata, että hän oli läsnä vain erityistapauksissa. Vuosikertomukset kirjoitti johtokunnan sihteeri, joka kokosi kuluneen vuoden tapahtumat toimintakertomukseksi. Näin ollen käyttämieni lähteiden kautta ei ole mahdollista tavoittaa tarkkaa kuvausta kodin jokapäiväisestä elämästä. Kodin asukkaiden kokemus- ja ajatusmaailmaa ei ole mahdollista saavuttaa lähteiden kautta, kuten ORL:n toiminnasta historiikin kirjoittanut

¹⁴ Tuunainen, 1996, 20–22.

¹⁵ Leppänen 2014, 10–12.

¹⁶ Leppänen 2014, 10–13.

¹⁷ Lappalainen 2002; Tuomi & Sarajärvi 2009.

Sirpa Kokko totesi teoksensa julkaisun jälkeen.¹⁸ Oma työni painottuu tämän vuoksi enemmän ORL:n johtokunnan toiminnan tarkastelun puolelle. Johtokunnan asiakirjojen kautta voi saada kuvan siitä mitä kokouksissa pidettiin tärkeinä ja ajankohtaisina aiheina lastenkodin toimintaan liittyen.

Arkistomateriaalin lisäksi hyödynnän vammaishistoriallista tutkimuskirjallisuutta tutkielmassani. Tutkimuskirjallisuuden avulla on mahdollista täydentää arkistomateriaalista tehtyjä havaintoja, sekä liittää ORL:n toimintaa sen laajempaan historialliseen kontekstiin. TOIVO NYGÅRDIN ja KARI TUUNAISEN toimittama kokoelmateos *Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan* (1996) tarjoaa laajan katsauksen keskeisiin vammaishistorian osa-alueisiin ja kehityskaariin. HELI LEPPÄSEN väitöskirja *Vammaisuus Hyvinvointivaltiossa. Invalideiksi, vajaamielisiksi tai kehitysvammaisiksi määriteltyjen kansalaisasema suomalaisessa vammaispolitiikassa 1940-luvun taitteesta vuoteen 1987* (2014) tarkastelee laajasti vammaishuollon ympärille kehittyneitä keskustelua ja niissä ilmeneviä tulkintoja vammaisten kansalaisten asemasta. Aikalaiskirjallisuutena katsauksen raajarikkoisten huoltoon ja sen tavoitteisiin tarjoaa ESKO KOSKISEN teos *Raajarikkoisten huolto yhteiskunnallisena tehtävänä* (1944).

Tutkielmani keskeisiä termejä ovat *raajarikko*, *invalidi*, *huoltotoiminta* ja *yhteiskuntakelpoisuus*. On hyvä huomioida, että jo 1940-luvulla syntyi keskustelua erilaisten termien sopivuudesta ja käyttökelpoisuudesta, joten on tärkeää määritellä termien käyttöä ja niiden historiallista kontekstia. Raajarikolla tarkoitettiin henkilöä, jolla oli jonkinlaisia tuki- tai liikuntaelinrajoitteita. Invalidi-termillä viitattiin henkilöön, jolla oli pysyvä fyysinen työntekeä haittaava vamma. Termin ymmärrettiin yleisesti kuitenkin viittavan enemmän sodassa haavoittuneeseen henkilöön, kun taas raajarikko oli tarkoittanut pitkään syntymästä asti vammautuneita.¹⁹ Termillä siviili-invalidi aloitettiin toisen maailmansodan jälkeen viittaamaan invalidi-käsitteen ulkopuolelle jääneisiin henkilöihin. On kuitenkin todettava rajan termien välillä olevan häilyvä ja sopimuksenvarainen jo aikalaiskeskusteluissa.²⁰ Käytän tutkielmassani termiä raajarikko silloin, kun sitä on käytetty ORL:n asiakirjoissa ja aikalaiskirjallisuudessa. Invalidi-termi esiintyy, kun käsitellään lainsäädännöllisiä seikkoja. Yhteiskuntakelpoisuus on terminä

¹⁸ Kokko 1990, 43–44.

¹⁹ Harjula 1996a, 178.

²⁰ Koskinen 1944, 10–12; Leppänen 2012, 33–34.

moniselitteinen, mutta useimmiten tällä tarkoitettiin kykyä tehdä tuottavaa työtä ja tulla itsenäisesti toimeen.²¹ Huoltotoimiksi voidaan historiallisessa kontekstissa määritellä kaikki toiminta, joiden avulla pyrittiin parantamaan valtion kansalaisten yhteiskuntakelpoisuutta. Vammaisten huoltotoiminta pyrki kiinnittämään huomiota vammaisten kansalaisten asemaan, toimeentulomahdollisuuksiin ja oikeuksiin huoltotoimien ja lainsäädännön keinoin. Näitä toimia olivat mm. koulutus, ammattioppi ja terveydenhuolto.

Tutkielmani jakautuu useampaan päälukuun, joissa tarkastelen huoltotoimintaa Oulun raajarikkoisten lastenkodissa ja sen yhteyksiä laajempaan historialliseen vammaishuollon kontekstiin. Päälukujen jako perustuu Esko Koskisen teoksessaan tekemään erittelyyn raajarikkoishuollon eri osa-alueista ja niiden tavoitteista.²² Invaliidihuoltolakia säätänyt komitea jakoi huoltotoimenpiteet myös samankaltaisesti, vaikka pääpaino heillä oli invalidien sijoittamisessa työelämään.²³ Tällä tavoin on mahdollista tarkastella huoltotoimintaa sen omassa historiallisessa kontekstissa.

²¹ Leppänen 2014, 20–21.

²² Koskinen jakoi vuonna 1944 raajarikkoishuollon ammatillis-pedagogiseen metodiin ja lääketieteelliseen metodiin. Koskinen 1944, 7–9.

²³ Leppänen 2014, 34.

1. Koulunkäyntiä sisäkansakoulussa

Vuonna 1947 voimaan astunut invalidihuoltolaki laittoi vammaishuollon yhdenmukaistamisen ja laajenemisen rattaat käyntiin. Laissa määriteltiin erilaisia toimenpiteitä, joilla pyrittiin parantamaan invalidien asemaa ja toimeentulokykyä. Näihin lukeutuivat työ-, toimintakyvyn ja ammattitaidon kehittäminen. Passivoivaksi tulkitun köyhäinhoidon sijaan haluttiin kehittää invalidien yhteiskuntakelpoisuutta korostamalla työntekoa ja ahkeruutta. Tähän pyrittiin erilaisin huoltokeinoin, kuten opetuksen järjestämisellä huoltolaitoksissa ja pohjakoulutukseen panostamisella.²⁴ Lain säätämisen ja voimaantulon jälkeen viranomaisten huomio kiinnittyi luonnollisesti Suomen toiseen raajarikkoisten huoltolaitokseen. Koulutuskysymys nousi merkittäväksi myös sen vuoksi, että lastenkodin vuonna 1919 virallistetuissa säännöissä määriteltiin, että kotiin otettaisiin vain alle kymmenvuotiaita raajarikkooisia lapsia.²⁵ Koulunkäyntikysymys oli jollain tavalla ratkaistava näiden lasten tullessa kansakouluikänsä.

Mielenkiintoa ORL:n toiminnan laajentamiseen oli jo ennen invalidihuoltolain säätämistä. Vajaakykyisten lasten huoltokomitea lähetti vuonna 1944 Helsingistä Ouluun kirjeen, jossa todettiin Pohjois-Suomessa olevan tarvetta raajarikkoisten sisäkansakoulun perustamiselle. Lastenkotia pidettiin sopivimpana paikkana sisäkansakoulun järjestämiselle, koska se oli ainoa raajarikkoisten lasten huoltoon omistautunut laitos Pohjois-Suomessa.²⁶ Samana vuonna aloitettiin invalidihuoltolain suunnittelu, mikä heijastaa yhteiskunnallisen ja valtiollisen kiinnostuksen heräämistä vammaishuollon kehittämiseen. Aikakautta pidetään usein lakisäteisen vammaishuollon kehittämisen aikakautena, mikä on mahdollista huomata tarkastellessa 1900-luvun puolenvälin lainsäädännöllisiä muutoksia.²⁷

Lastenkotiyhdistyksen johtokunta pohti vuosikokouksessa koulutustoiminnan kehittämistä kirjeen saapumisen jälkeen. Johtokunnan keskuudessa oli huoli, että koulutoimintaan panostaminen veisi resurssija alle kansakouluikäisten lasten hoidosta. Pienten raajarikkoisten lasten hoitaminen oli määritelty kodin säännöissä yhdeksi sen tärkeimmistä tehtävistä, jonka vuoksi johtokunta suhtautui varauksella ehdotukseen

²⁴ Leppänen 2014, 32–38; Vuolle, 1998, 83–84.

²⁵ Johtokunnan ptk. 19.12.1919. ORLA Ca:2. KA.

²⁶ Johtokunnan ptk. 26.1.1944. ORLA Ca:3. KA.

²⁷ Leppänen 2014, 15.

sisäkansakoulun perustamisesta. Käytettävissä olevien resurssien valossa ei pidetty mahdollisena ns. täydellisen kansakouluopetuksen toteuttamista ilman pienten lasten kasvatustoiminnan heikkenemistä. Johtokunta myös pelkäsi, että valtion mukaantulon jälkeen kodin kristillinen kasvatushenki olisi uhattuna ja päätösvalta omiin asioihin heikkenisi. Keskustelun johdosta johtokunta päätti, että olisi tarpeen tietää enemmän valtion suunnitelmista, ennen kuin he voisivat antaa lopullisen lausunnon komitean ehdotuksesta.²⁸

Kodin hoidokkien koulunkäynti oli ennen invalidihuoltolain säätämistä rajallista. Opetussuunnitelman mukaista kansakouluopetusta saivat vain ne lapset, jotka kykenivät kulkemaan itsenäisesti matkan läheiseen kansakouluun. Matkaan kykenemättömille lapsille järjestettiin kotikoulu.²⁹ Kotikoulutoiminnan järjestäminen lastenkodissa kuitenkin mukaili laajempia näkemyksiä raajarikkoisten koulutuksesta, vaikka toiminta ei ollut kovinkaan järjestäytyntä. Tavallisen kansakoulussa suorittamisen ollessa mahdotonta, tuli raajarikkoisille lapsille järjestää opetusta heidän huoltoonsa keskittyneiden laitosten yhteydessä, koska opiskelu muiden raajarikkojen kanssa ei herättäisi lapsessa huonommuuden tunteita. Pidettiin tärkeänä, että raajarikolla oli mahdollisuus koulunkäyntiin ja samanlaisten tietojen hankkimiseen, kuin muilla samanikäisillä lapsilla. Pohjakoulutuksen takaaminen oli huoltotoiminnan keskeinen tehtävä ennen ammattioppi-ikää.³⁰ Lastenkodin kotikoulun opetuksen ennen invalidihuoltolain säätämistä tulkittiin olevan enemmän terapeuttista kuin sivistävää, koska kotikoulua käyneitä lapsia pidettiin ruumiillisesti ja henkisesti vähemmän kehittyneinä.³¹ Kotikoulu ennen sen toiminnan laajentamista ja virallistamista oli pienimuotoista, eikä siellä toiminut ammattipätevyyden omaavaa opettajaa. Kodin johtajatar huolehti kotikoulun ylläpidosta ja varsinaisesta opetuksesta. Koska virallinen opetussuunnitelma päätettiin muodostaa johtokunnan toimesta vasta vuonna 1948, kotikoulun opetus ei seurannut kansakoulun virallisia oppimääriä. Mahdollisuus jonkinasteiseen koulunkäyntiin kuitenkin oli, koska koulunkäyntiä pidettiin tärkeänä osana sielullisen hyvinvoinnin ylläpitämisessä. Fyysisen raajarikkoisuuden ei haluttu muodostuvan lapselle myös henkiseksi vammaksi.³²

²⁸ Johtokunnan ptk. 26.1.1944. ORLA Ca:3. KA.

²⁹ Kokko 1989, 23—25.

³⁰ Koskinen 1944, 61—66.

³¹ Asunmaa 2001, 35—36.

³² ORL:n vuosik:t 1947—49. ORLA Db:2. KA.

Kotikoulutoiminnan konkreettinen parantaminen tuli ajankohtaiseksi vuonna 1947 lastenkoti siirryttyä sosiaaliministeriön lastenhoitotoimiston alaisuuteen. Invaliidihuoltolaki velvoitti tehostamaan raajarikkoisten lasten koulunkäyntiä, ja kotikoulun virallisen opetussuunnitelman muodostaminen annettiin kodin johtajattaren ja muutaman johtokunnan jäsenen tehtäväksi.³³ Kotikoulun opettajan virka saatiin täytettyä vuonna 1949, ja samana vuonna alkoi kotikoulun virallisten päiväkirjojen ylläpito.³⁴ Lastenkodin johtokunta esitti kokouksissaan, että kotikoulua tulisi kuitenkin käydä vain niiden lasten, jotka olisivat kykenemättömiä osallistumaan opetukseen kodin ulkopuolella.³⁵ Raajarikkoisen kannalta parhaana ratkaisuna pidettiin tavallisen kansakoulun suorittamista muiden ikäistensä kanssa. Kansakoulua pidettiin yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta ihanteellisena, koska tällöin raajarikkoinen lapsi mukautuisi ympäristöönsä nuoresta lähtien.³⁶ Huoltoajattelussa voidaan havaita lievää ristiriitaisuutta. Vaikka tavallisen kansakoulun suorittamista pidettiin raajarikkoisen lapsen kannalta parhaana ratkaisuna, joidenkin lasten kohdalla pidettiin parempana koulutuksen järjestämistä huoltolaitoksessa muiden raajarikkoisten lasten kanssa. Todennäköisesti koulunkäyntikysymys ratkaistiin jokaisen lapsen kohdalla erikseen lapsen kykyjen ja liikuntamahdollisuuksien mukaan, mikä selittäisi ajattelun kaksijakoisuuden.

Suomalaiselle vammaishuollolle on ollut ominaista vammaisryhmien luokittelu ja ryhmien erilaisten ominaisuuksien ja kykyjen korostaminen.³⁷ Raajarikkoisten yhteiskuntakelpoisuuden parantamisen koettiin olevan mahdollista ja kannattavaa, toisin kuin vajaamielisten ja vaikeavammaisten, joiden huoltamista pidettiin sairaanhuollon ja kuntien vastuuna.³⁸ Eri ryhmien ajateltiin vaativan erilaisia toimia ja ratkaisuja. Raajarikkoisten kohdalla usein korostettiin heidän hyviä mahdollisuuksia pärjätä työelämässä, kunhan heidän koulutuksestaan on pidetty huolta.³⁹ Näkemys ammattioppiin valmistelevalle pohjakoulutuksen tärkeydestä näkyy myös lastenkodin asiakirjoissa. Kotikoulun perustamisen jälkeen kodin vuosikertomuksessa kerrotaan, kuinka kotikoulun avulla on pyritty takaamaan kaikki tarpeelliset tiedot lasten tulevan

³³ Vuosikokouspöytäkirja 3.12.1948. ORLA Ca:3. KA.

³⁴ ORL:n vuosik. 1949. ORLA Db:2. KA; Kotikoulun päiväkirja 1949—50. ORLA Ab:4. KA.

³⁵ ORL:n vuosik. 1949. ORLA Db:2. KA.

³⁶ Koskinen 1944, 63–66.

³⁷ Koskinen 1944, 19–24.

³⁸ Kananaja 1998, 36–37; Harjula 1996b, 153.

³⁹ Koskinen 1944, 61; Leppänen 2012, 35.

elämän kannalta. Näin he voisivat itse tulevaisuudessa hakeutua pysyvään yhteiskunnalliseen asemaan, ja tulla itsenäisesti toimeen. Johtokunnan näkemystä sisäkansakoulusta tiivistävät vuosikertomuksen kuvaukset kotikoulutoiminnasta saaduista hyvistä kokemuksista.⁴⁰ Pöytäkirjojen perusteella raajarikkoisten lasten opetuksen järjestäminen ORL:ssä ei ollut pelkkä lainsäädännöllinen velvoite, vaan sen avulla koettiin voivan saavuttaa konkreettisia tuloksia lasten yhteiskuntakelpoisuuden parantamisessa.

Lastenkodin kotikoulun oppimäärä ja opetussuunnitelma näyttää sen toiminnan ajan pysyneen varsin samanlaisena. Kuten ennen kotikoulun virallistamista, oppisuunnitelma koostui pääasiallisesti lukemisen, kirjoittamisen, laskennon ja kristinuskon perusteiden harjoittelusta. Myös käsityötaitoja harjoiteltiin tulevaa ammattikoulutusta varten.⁴¹ Vaikka suhtautuminen sisäkansakouluun oli positiivinen, kotikoulun toiminta kohtasi myös haasteita ja vastoinkäymisiä. Opettajat vaihtuivat usein, ja oppilaiden erilaiset tarpeet vaikeuttivat opetuksen tehostamista.⁴² Kotikoulun jokapäiväisestä toiminnasta ei ole jäänyt kotikoulun päiväkirjojen lisäksi muita arkistolähteitä. Päiväkirjoihin kirjattiin oppituntien aiheet ja oppilasmäärät, joten syvällistä katsausta sen jokapäiväiseen toimintaan ei ole mahdollista tehdä. Kotikoulun tärkeys nousee kuitenkin esiin lastenkodin asiakirjoja tarkastellessa, ja sen toiminnasta puhuttiin vuosina 1949—52 joko positiiviseen tai neutraaliin sävyyn.⁴³

Lastenkodin ulkopuolella käyvien lapsien koulunkäynnistä ei ole monia mainintoja johtokunnan asiakirjoissa. Mainintoja heidän koulunkäynnistään on vain silloin, kun heidät vapautettiin oppivelvollisuudesta. Nämä oppilaat eivät asiakirjojen perusteella kuitenkaan siirtyneet opiskelemaan kotikouluun.⁴⁴ Vuonna 1921 säädetty oppivelvollisuuslaki määriteli, että raajarikkoisten lasten kohdalla tulisi oppivelvollisuudesta vapauttamisesta päättää jokaisen tapauksen kohdalla erikseen. Syitä vapauttamiselle oli useita, mutta yleisimpiä olivat mm. ruumiinvika tai heikko terveys.⁴⁵ Jos oppilas ei kyennyt selviytymään kansakoulusta ilman erityisiä tukitoimia tai hän

⁴⁰ ORL:n vuosik. 1950. ORLA Db:2. KA.

⁴¹ Kotikoulun päiväkirja 1949—50. ORLA Ab:4. KA; Kotikoulun päiväkirja 1950—51. ORLA Ab:5. KA; Kotikoulun päiväkirja 1951—52. ORLA Ab:6. KA; Kotikoulun päiväkirja 1952—53. ORLA Ab:7. KA.

⁴² Asunmaa 2001, 35–38.

⁴³ Vuosikokouspöytäkirjat 1949—52. ORLA Ca:3. KA; ORL:n vk:t 1949—52. ORLA Db:1. KA.

⁴⁴ Vuosikokouspöytäkirjat 1949—53. ORLA Ca:3. KA.

⁴⁵ Harjula 1996b, 154–55.

omasi ns. heikon käsityskyvyn, hänet vapautettiin oppivelvollisuudesta.⁴⁶ Harjula toteaa, että oppivelvollisuudesta vapauttaminen merkitsi vammaisen lapsen jatkokoulutus- ja toimeentulomahdollisuuksien sulkeutumista.⁴⁷ Johtokunnan asiakirjoissa ei kuitenkaan anneta syytä oppivelvollisuudesta vapauttamiselle yksittäisten lasten kohdalla.

Vuonna 1953 ORL näyttää kärsineen kodin hoidokkien alhaisesta määrästä. Sosiaaliministeriön antamat tuet riippuivat kodissa hoidettavien lasten määrästä ja niiden saaminen oli epävarmaa hoidokkien vähyyden vuoksi.⁴⁸ Johtokunta päätti kääntyä Oulun alueen huoltojohtajan puoleen lapsimäärän lisäämiseksi.⁴⁹ Sisäkansakoulua käyviä lapsia kotiin ei kuitenkaan tullut lisää, koska kotikoulun toiminta loppui vuoden 1954 alussa. Kotikoulussa oli vuonna 1953 ollut useamman kuukauden ajan vain neljä oppilasta ja vuoden 1954 alussa enää vain kolme.⁵⁰ Oppilaspulan johdosta alettiin koulun toiminta pitää tarpeettomana ja sen lakkauttamisesta alettiin keskustelemaan johtokunnan kokouksissa.⁵¹ Oppilaspulan kirjoitettiin näivettävän koulun toimintaa, ja ensimmäinen varsinainen lakkauttuspäätös johtokunnan toimesta tehtiin jo vuonna 1953.⁵² Kotikoulun toiminta ei kuitenkaan tuolloin vielä täysin loppunut, koska sitä käyvien lasten liikkumismahdollisuudet olivat niin rajalliset, että opetuksen oli tapahduttava kodin piirissä.⁵³ Kotikoulun lakkauttamisen jälkeen johtokunta päätti kääntyä Helsingin raajarikkoisten työkoulun puoleen, jotta kotikoulua käyneelle kahdelle oppilaalle voitaisiin saada sieltä opetuspaikka.⁵⁴ Myös rajoitettujen liikuntamahdollisuuksien varassa olevien lasten koulutusta pidettiin edelleen tärkeänä, koska heille haluttiin tarjota kotikoulun lakkauttamisen jälkeen mahdollisuus opintojen jatkamiseksi. Lastenkodin resurssien rajallisuus suhteessa oppilaiden pienteen määrään johti kuitenkin kotikoulun lakkauttuspäätökseen.

⁴⁶ Kivirauma 2001, 26–29; Leppänen 2015, 29.

⁴⁷ Harjula 1996b, 154.

⁴⁸ Kokko 1989, 67–70.

⁴⁹ Johtokunnan ptk. 29.5.1953. ORLA Ca:3. KA.

⁵⁰ Kotikoulun päiväkirja 1949—50. ORLA Ab:4. KA; Kotikoulun päiväkirja 1950—51. ORLA Ab:5. KA; Kotikoulun päiväkirja 1951—52. ORLA Ab:6. KA; Kotikoulun päiväkirja 1952—53. ORLA Ab:7. KA.

⁵¹ ORL:n vuosik:t 1953 & 1954. ORLA Db:1. KA.

⁵² Johtokunnan ptk. 29.5.1953. ORLA Ca:3. KA.

⁵³ Vuosik. 1953. ORLA Db:1. KA.

⁵⁴ Johtokunnan ptk. 31.5.1954. ORLA Ca:3. KA.

2. Ammattiopetus tienä itsensä elättämiseen

Ammattiopetus määriteltiin invalidihuoltolaissa merkittäväksi huoltotoiminnan muodoksi. Ammattiopetuksen tärkeyttä korostettiin jo ennen lain säätämistä yhteiskuntakelpoisuuden kasvattamisen keskeisenä toimenpiteenä, koska tehokkaan ammattiopetuksen avulla raajarikkoiset voitiin saattaa kykeneväiseksi elättämään itsensä.⁵⁵ Näin oli myös ORL:ssä, sillä mainintoja ammattiopetuksen järjestämisestä ja päämääristä oli ennen invalidihuoltolain säätämistä vuonna 1946. Johtokunta totesi muutamissa 1920-luvun vuosikertomuksissa, että lastenkodin toiminnan tarkoituksena on kasvattaa itsenäisesti toimeentulevia ja tuotteliaita yhteiskunnan kansalaisia.⁵⁶ Myös vuoden 1941 vuosikertomuksessa todettiin, kuinka kodissa tapahtuvan käsityöopetuksen kautta lasten oli mahdollista oppia itselleen tulevaisuudessa ammatti, jolla elättää itsensä.⁵⁷ Näin raajarikot olisi mahdollista nostaa muiden kanssa tasaveroiseksi ryhmäksi, jotka apukeinojen avulla kykenisivät itsenäiseen toimeentuloon.⁵⁸ Ammattiopetuksen tärkeys huoltotoiminnan osa-alueena on ollut pitkään varsin merkittävä. Ammattiopetuksen tärkeys korostui etenkin toisen maailmansodan jälkeisenä taloudellisten haasteiden aikana. Sopivan ammatin löydyttyä myös invalidit ja raajarikkoiset voisivat olla yhteiskunnan aktiivisia ja tuottavia jäseniä, jotka eivät tuottaisi kuluja valtion taloudelle.⁵⁹

Lastenkodissa panostettiin vuonna 1947 ammattiopetuksen toteuttamiseen. Ammattiopetukselle johtokunta antoi lastenkodin vuosittaisessa budjetissa tuolloin 50 000 mk. Ammattiopetukseen ei ollut aikaisemmin laitettu näin suurta summaa.⁶⁰ Kodin talouden kannalta kyseessä oli suuri rahamäärä, sillä lastenkoti kärsi koko olemassaolonsa ajan taloudellisista vaikeuksista ja resurssien puutteesta.⁶¹ Vuosibudjetissa ei kuitenkaan eritelty, millä tavalla varat käytettäisiin ammattikoulutuksen toteuttamiseen. Henkilöstön palkkiot⁶² merkittiin erikseen, kuten myös koulu- ja työtarvikkeiden hankkimiseen liittyvät kulut. Samana vuonna lastenkodin

⁵⁵ Koskinen 1944, 61–62; Leppälä 2014, 30–33.

⁵⁶ ORL:n vuosik:t 1920–23. ORLA Ca:1. KA.

⁵⁷ ORL:n vuosik. 1941. ORLA Db:1. KA.

⁵⁸ Mähönen 1996, 218.

⁵⁹ Leppänen 2015, 23–28.

⁶⁰ Vuosikokouspöytäkirja 10.2.1947. ORLA Ca:3. KA.

⁶¹ Kokko 1989, 67–70.

⁶² Henkilöstön palkkojen budjetiksi oli arvioitu 300 000 mk. Vuosikokouspöytäkirja 10.2.1947. ORLA Ca:3. KA.

johtokunta alkoi etsimään kotiin uudelleen vakituista käsitöiden opettajaa, joten voi olla, että tätä rahasummaa saatettaisiin käyttää hänen palkkaamiseensa.⁶³ On myös mahdollista, että rahasummalla korvattaisiin kodin ulkopuolella kouluja käyvien hoidokkien matkakuluja tai muita ammattiopetukseensa liittyviä maksuja. Rahallinen panostaminen ammattiopetukseen lastenkodin vuosibudjetissa kuitenkin kertoo, kuinka tärkeänä osana lasten kasvatusta sen toteuttamista pidettiin.

Raajarikkaisille opettajien ammattien lista oli varsin rajallinen. Sopivimpina ammatteina raajarikkaisille pidettiin erilaisia käsityöammatteja. Naisille sopiviksi aloiksi luokiteltiin ompelu- ja kutoma-alat, kun taas miehille sopivana ammattialoina pidettiin metalli- ja hienomekaniikka-aloja. Näiden alojen työvoiman tarpeen uskottiin tulevaisuudessa kasvavan, ja kaikki mahdollinen työvoima haluttiin valjastaa teollisuuden käyttöön.⁶⁴ Näitä käsityöksiä myötäiltiin myös lastenkodissa järjestetyssä ammattiopetuksessa. Tulevaisuuden ammatin oppimista varten harjoiteltiin lastenkodissa erilaisia käsityötaitoja. Poikien käsityöopetuksen kohdalla onkin mainittava, että vaikka heille ihanteellisina aloina pidettiin metalli- ja hienomekaniikka-aloja, opetettiin kodissa heille enimmäkseen suutarin työn alkeita, puukäsityötä ja kirjansidontaa. Kodissa ei ollut palkattuna varsinaista metallitöiden opettajaa vuosina 1947—54.⁶⁵ Syynä tähän voi olla eteläisen Suomen ja Oulun seudun erilainen elinkeinorakenne. ORL:ssä korostettiin itsenäistä toimeentuloa omalla kotiseudulla, mitä käsittelen tarkemmin seuraavassa luvussa.

Lastenkodissa järjestetty käsityön opetus oli joko oppiainetta varten palkatun opettajan tai lastenkodin johtajattaren vetämää. Palkatut opettajat olivat pääasiallisesti puukäsityön opettajia, sillä kodin johtajatar ja apujohtajatar huolehtivat tyttöjen opetuksesta. Tyttöille opetettiin ompelua, kutomista ja neulontaa. Kodin tyttöjen mainitaan usein valmistaneen ja korjanneen muiden asukkaiden vaatteita.⁶⁶ Opetus oli sukupuolittunutta, mutta tytöille sekä pojille opetettiin ammattiin valmistelevia taitoja. Tulevaisuuden ammattiin harjoittavien taitojen opettaminen varhaisessa vaiheessa ilmentää ajatusta ehkäisevästä huoltotoiminnasta. Sielullista rappiota ja yhteiskunnalle aiheutuvia kuluja pyrittiin ehkäisemään kasvattamalla raajarikkaiset jo nuorena työntekoon.⁶⁷

⁶³ Vuosikokouspöytäkirjat 10.2.1947 & 9.6.1947. ORLA Ca:3. KA.

⁶⁴ Koskinen 1944, 68–73; Mähönen 1996, 219.

⁶⁵ Vuosikokouspöytäkirjat 1947—54. ORLA Ca:3. KA; ORL:n vuosik:t 1947—54. ORLA Db:2. KA.

⁶⁶ Vuosikokouspöytäkirjat 1947—54. ORLA Ca:3. KA; ORL:n vuosik:t 1947—54. ORLA Db:2. KA.

⁶⁷ Leppänen 2014, 37–38.

Kodissa ei ollut mahdollista suorittaa ammattioppijaksoa, jonka suorittaminen olisi antanut virallisen ammattipätevyyden. Tästä johtuen ammattioppi-ikään tulleet hoidokit kävivät suorittamassa ammattioppijaksoja ja -koulutusta lastenkodin ulkopuolella. Vuosien 1946—53 aikana kodin hoidokkeja kävi joka vuosi suorittamassa ammattiopintoja eri puolella Oulua. Ajan ammattikoulutukselle tyypilliseen tapaan lapsia oli ollut vuosien mittaan harjoittelijoina oululaisissa käsityöliikkeissä.⁶⁸ Kaksi poikaa oli ollut opissa paikallisessa kultasepäliikkeessä vuonna 1948.⁶⁹ Merkittävänä ammattioppia tarjonneena laitoksena voidaan mainita Oulun naiskäsityökoulu, josta useampana vuotena mainitaan valmistuneen yksi tai useampi kodin kasvateista ompelija kangasteollisuuden ammatteihin. Helsingissä sijaitsevaan raajarikkoisille tarkoitettuun työkouluun lähetettiin muutama kodin lapsi.⁷⁰ Heidän opiskelemistansa ammateista tai valmistumisesta ei kuitenkaan ole mainintoja johtokunnan asiakirjoissa. Raajarikkoisten ammattikoulutusta tarkastellessa nopeasti havaitsee, että raajarikkoisille tarkoitettua koulutuksesta puuttuivat kokonaan henkisen työn alat, ja heidän mahdollisuutensa vaikuttaa omaan ammatinvalintaansa olivat rajalliset.⁷¹ Näin ollen on todennäköistä, että Helsingin työkouluun lähteneet kodin kasvatit valmistuivat käsityöammatteihin ajan vammaiskoulutukselliselle ajattelulle tyypilliseen tapaan.

⁶⁸ ORL:n vuosik. 1952. ORLA Db:2. KA.

⁶⁹ ORL:n vuosik. 1948. ORLA Db:2. KA.

⁷⁰ Vuosikokouspöytäkirjat 1947—54. ORLA Ca:3. KA; ORL:n vk:t 1947—54. ORLA Db:2. KA.

⁷¹ Mähönen 1996, 217.

3. Työnvälitys ja työllistyminen

Ammattiopetuksesta seuraava olennainen askel raajarikkoisen huollon kannalta oli työpaikan saaminen. Koskinen toteaa teoksessaan suoraan, että ammattiopetuksen järjestäminen raajarikoille on täysin hyödytöntä, jos heillä ei ole mahdollisuuksia päästä harjoittamaan ammattiaan.⁷² Invalidihuoltolaissa oli määritelty, että invalideille tulisi järjestää työhuoltoa heille tarkoitetuissa laitoksissa. Eri invalidijärjestöt olivat jo ennen invalidihuoltolain säätämistä hoitaneet lain myöhemmin virallistamia huoltotoimenpiteitä, kuten työhön sijoittamista. Esimerkiksi sotainvalidien liitto tarjosi työnvälityspalveluita sodassa vammautuneille.⁷³

Työhuollolla tarkoitettiin invalidille sopivan työpaikan etsimistä, jossa huomioitaisiin mahdollisimman hyvin jokaisen yksilön kyvyt ja mahdollisuudet suoriutua työtehtävästä⁷⁴. Suomeen ei kuitenkaan koskaan säädetty lakia, joka velvoittaisi työnantajat työllistämään invalideja. Tällaisen lain haittoja pidettiin hyötyjä suurempina ja päädyttiin suosimaan työnantajien vapaaehtoisuutta korostavaa järjestelmää. Kiintiöiden ajateltiin mahdollisesti kääntävän suhtautumisen invalideihin ja raajarikkoihin yksinomaan negatiiviseksi.⁷⁵ Koska raajarikkoisten ammattikoulutus- ja työllistymisprosessin tarkoituksena oli tuottaa yhteiskunnasta mahdollisimman vähän riippuvaisia työntekijöitä, prosessia ei haluttu vaarantaa aiheuttamalla työnantajille negatiivisia mielikuvia raajarikkaisista työntekijöistä.

ORL:llä oli invalidihuoltolain säätämisen jälkeen lain määräämä velvollisuus toteuttaa kaikkia raajarikkoisten huollon osa-alueita, kuten avustamista työpaikan hankkimisessa. Lastenkodissa tätä velvollisuutta näyttää hoitaneen kodin tuolloinen johtajatar Hanna Luttu. Vuonna 1948 hänen tehtäväkseen tuli selvittää, kuinka ompelijan ammattiin valmistunut kodin kasvatti voitaisiin sijoittaa työhön hänen omalle kotikunnalleen. Koska hänen paluustaan lastenkotiin ei ole mainintoja johtokunnan asiakirjoissa, hän todennäköisesti työllistyi ompelijana kotikunnassaan. Johtajatar huolehti joidenkin hoidokkien kohdalla myös heidän palkastaan, jos hoidokit eivät olleet vielä siirtyneet pois

⁷² Koskinen 1944, 70.

⁷³ Ranta-Knuutila 1996, 171–72.

⁷⁴ Koskinen 1944, 84–85.

⁷⁵ Mähönen 1996, 219–223.

kodista. Syitä tälle ei anneta, mutta todennäköisesti joidenkin kodin asukkaiden kohdalla ajateltiin, että he eivät vielä kyenneet itsenäisesti käyttämään palkkatulojaan.⁷⁶

Invalidien ja raajarikkoisten työssäkäynnin yhteydessä ei voi unohtaa vuonna 1952 säädettyä invalidirahalakia. Laki liittyi olennaisesti invalidien työssäkäynnin valtiolliseen tukemiseen, sillä laissa määriteltiin työssäkävien invalidien oikeutta valtiolliseen avustukseen. Tukea maksettiin niille, jotka kävivät itsenäisesti töissä heille tarkoitettujen laitoksien ulkopuolella itsensä tai perheensä elättämiseksi. Laki sisälsi myös tarkkoja vaatimuksia invalidien käytökselle.⁷⁷ Johtokunnan asiakirjoissa ei ole vuosina 1952—54 mainintoja invalidirahan myöntämisestä kodin hoidokkien työssäkäynnin avustamiseksi. Invalidirahaa ei myönnetty raajarikkoisten huoltolaitoksissa tehdyn työn tukemiseksi, vaan työn täytyi tapahtua laitoksien ulkopuolella. Lastenkodin asukkaat ovat voineet hakea invalidirahaa vasta kodista pois muuttamisen jälkeen, jos ovat kyenneet lain määrittelemään itsenäiseen työntekoon. On ymmärrettävää, että tämän vuoksi johtokunnan asiakirjoissa ei ole merkintöjä valtiollisen tuen myöntämisestä yksittäisille hoidokeille.

Kaikki lastenkodin asukkaat eivät saaneet ammattioppia tai työpaikkaa. Lastenkotiyhdistyksen virallisissa säännöissä määriteltiin, että toiminnan tuli keskittyä nuorten lasten kasvattamiseen ja huoltotoimintaa. Johtokunnan näkökulmasta ongelmallisiksi muodostuivat täysi-ikäiset asukkaat, joiden arvioitiin edelleen tarvitsevan laitoshuoltoa. Heidän huoltonsa vei resursseja lapsiraaarikoilta, joiden kasvatusta ja huoltoa pidettiin lastenkodin toiminnan kannalta oleellisempänä. Jos kodin hoidokki ei kyennyt elättämään itseään aikuistuttuaan, hänet siirrettiin lopulta toiseen hoitolaitokseen. Eräs hoidokki siirrettiin aikuistumisen myötä kotikuntansa hoitokotiin, koska hänen hoitonsa katsottiin siirtyvän kunnan huoltopiirin vastuulle.⁷⁸

Johtokunnan asiakirjoissa on mainintoja kodin hoidokeista, jotka kävivät kodin ulkopuolella töissä, mutta jotka eivät olleet vielä muuttaneet pois kodista. Näiden hoidokkien asumisjärjestelyitä ei eritellä tarkemmin, mikä on erikoista ottaessa huomioon johtokunnan kielteisen suhtautumisen kodissa asuviin täysi-ikäisiin raajarikkoisiin. Ainakin joitakin työssäkäyviä hoidokkeja veloitettiin maksamaan ylläpidosta, joten on

⁷⁶ Vuosikokouspöytäkirjat 1947—54. ORLA Ca:3. KA. Esim. Vuosikokouspöytäkirja 13.5.1952. ORLA Ca:3. KA.

⁷⁷ Tuki voitiin evätä esim. juopottelun tai muun epäsovivan käytöksen seurauksena. Leppänen 2014, 40.

⁷⁸ Vuosikokouspöytäkirjat 1947—54. ORLA Ca:3. KA.

mahdollista, että kyseessä oli väliaikainen majoitus kodissa vakinaisen toimen löytämiseen asti.⁷⁹

Yksinomaan raajarikkoisten työhuollon hoitamiseen keskittyneestä henkilöstä ei ole mainintoja johtokunnan asiakirjoissa. Raajarikkoishuollon ihanteena oli, että jokaisessa laitoksessa olisi työhuollosta huolehtiva kuraattori, joka huolehtisi tiedonvälityksestä työnantajien ja työllistettävien raajarikkojen välillä. Tätä mallia noudatettiin 1920-luvulta alkaen esim. Tukholman raajarikkoislaitoksessa.⁸⁰ Työpaikan välittämisestä näyttää huolehtineen pääasiallisesti kodin johtajatar, mikä selittää miksi johtokunnan asiakirjoissa on niin vähän merkintöjä kodin kasvattien varsinaisesta työllistymisestä. Kodin johtajatar oli läsnä vuosikokouksissa häneen liittyvien asioiden yhteydessä, kuten palkankorotusvaatimuksien johdosta. Johtajattaren ei merkitä olleen paikalla kovinkaan monessa kokouksessa, vaikka johtokunta olisi keskustellut kodin hoidokkeihin liittyvistä toimenpiteistä. Suuret invalidi- ja vammaisjärjestöt, jotka olivat jo 1930-luvulla nousseet tärkeiksi työnvälittäjiksi, eivät johtokunnan asiakirjojen mukaan välittäneet työpaikkoja lastenkodin kasvateille. Ei kuitenkaan voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että kodin kasvatit olisivat voineet myöhemmin löytää työpaikkoja järjestöjen kautta. Johtokunta oli kuitenkin maininnut, että raajarikkoisten työllistymisestä oli aikaisemmilta vuosilta hyviä kokemuksia, vaikka asiakirjoissa ei eritellä tarkemmin hoidokkien työllistymistä edellä mainittujen tapauksien lisäksi. Johtokunnan asiakirjoissa ilmenee, että oululaiset käsityöliikkeet olivat vuosien mittaan olleet halukkaita ottamaan kodin kasvatteja harjoittelijoiksi. On mahdollista, että ainakin osa kodin kasvateista on voinut myöhemmin myös työllistyä näissä paikoissa.

⁷⁹ Vuosikokouspöytäkirja 25.5.1948. ORLA Ca:3. KA; Vuosikokouspöytäkirja 27.8.1951. ORLA Ca:3. Ka; Vuosikokouspöytäkirja 13.5.1952. ORLA Ca:3. KA.

⁸⁰ Koskinen 1944, 87–88.

4. Raajarikkoisten lasten terveydenhuolto

Raajarikkoisten huollon sosiaalisen metodin⁸¹ lisäksi lääketieteellinen huolto oli läsnä lastenkodin toiminnassa jo alusta lähtien.⁸² Lääkintähuolto oli Suomessa pitkään kaikista yleisin invalidihuollon muoto valtakunnallisella tasolla, vaikka ammattikoulusta pidettiin merkittävämpänä varsinaisen toimeentulon kannalta.⁸³ Jo kodin perustamisesta kerrotaan, että rouvasväen auttamistarpeen syytytti kuusivuotiaan riisitaudista⁸⁴ kärsineen Matti-pojan tapaaminen sairaalavierailun aikana. Matti joutuisi sairaanhoitojakson jälkeen palaamaan kotiinsa, jossa sopivan ravinnon puute köyhyyden vuoksi poistaisi hoidon tuottaman edistyksen. Huono-osaisten vaivaisten lasten aseman parantaminen toimi lähtölaukauksena ORL:n perustamiselle aikakauden hyväntekeväisyystoiminnalle tyypilliseen tapaan.⁸⁵ Lastenkodin hoidokkien terveys jokaisen kuluneen vuoden aikana kerrotaan vuosikertomuksissa jo 1900-luvun alusta lähtien. Huomion kiinnittäminen lasten terveyteen vuosikertomuksissa kuvastaa terveydenhuollon merkitystä lastenkodin toiminnassa.⁸⁶ Etenkin hyvän ja sopivan ravinnon takaaminen lapsille muodosti ORL:n terveydenhuollon pohjan.⁸⁷ Fyysisen terveydenhuollon uskottiin takaavan myös henkisen terveyden, mitä pidettiin lasten tulevaisuuden ja yhteiskuntakelpoisuuden kannalta tärkeänä. Tämä ilmenee hyvin vuoden 1952 vuosikertomuksessa:

Mutta, mitä kodin elämä olisi ellei siellä jatkuvasti kiinnitettäisi huomio lasten terveydelliseen tilaan. Tässä suhteessa koti pyrkii pitämään niin lasten ruumiin kuin myöskin sielun terveydestä huolta. Kotiin tulleet raajarikkoiset lapset on pyrittävä saamaan yhteiskuntakelpoisiksi jäseniksi niin ettei heidän ruumiillinen vammansa muodostuisi heille myöskin siehulliseksi vammaksi. Näin ollen ei tässä yhteydessä voi tarpeeksi korostaa mikä merkitys kodin

⁸¹ Termiä sosiaalinen metodi käytettiin yleisnimityksenä yhteiskuntaan integroivalle kasvatus-, koulutus- ja työnvälitystoiminnalle. Koskinen 1944, 61–82.

⁸² Kokko 1989, 16–18.

⁸³ Leppälä 2014, 74–75.

⁸⁴ Riisitauti on elimistön puutostilasta johtuva luuston sairaus. Sairaus voi aiheuttaa ruumiin epämuodostumia, kuten raajojen taipumista luiden pehmenemisen seurauksena.

⁸⁵ Kokko 1989, 13–17; Asunmaa 2001, 14–15.

⁸⁶ ORL:n vuosik:t 1912—1942. ORLA Db:1. KA.

⁸⁷ Vuosikokouspöytäkirjat 1913—1934. ORLA Ca:2. KA; ORL:n vuosik:t 1912—31. ORLA Db:1. KA.

*lapsille on sillä hengellä mikä kodissa vallitsee ja sillä työllä mitä lääkärit kodin lasten hyväksi tekee.*⁸⁸

Sielullinen vamma saattoi johtaa rappiolliseen elämään ja työkyvyn täydelliseen menettämiseen. Raajarikkoisuuden lievittäminen ei ollut tärkeää vain täydellisen työsuorituksen saavuttamiseksi, vaan myös työmoraalin ylläpidon kannalta. Työnhalua tuli hoitaa ja ylläpitää, jotta vastustettaisiin ns. henkistä raajarikkoisuutta.⁸⁹

Yleinen aikakauden raajarikkoisten huollossa vallinnut ihanne oli, että jokaisen huoltolaitoksen yhteyteen perustettaisiin klinikka, koulukoti ja ammattikoulu. Lääketieteellisen hoidon ympärille kehittyneen keskustelun yhteydessä kuitenkin huomioitiin, että resurssit eivät aina riittäisi tämän toteuttamiseen. Todettiin, että ortopedinen sairaanhoito voisi myös tapahtua sairaalan erikoisosastolla, eikä huoltotoiminnan olisi aina välttämättä tarpeellista tapahtua ns. saman katon alla.⁹⁰ Raajarikkoisten lääketieteellisellä hoidolla pyrittiin mahdollisuuksien mukaan vähentämään tai poistamaan vammasta aiheutuvaa haittaa. Näihin toimenpiteisiin luettiin sisältyvän myös muu sairaanhoito ja apuvälineiden hankkiminen.⁹¹ ORL:n toimintaa tarkastellessa huomaa, että kodin yhteyteen ei perustettu sen käyttöön tarkoitettua klinikkaa. Hoidokkien terveyteen kuitenkin kiinnitettiin huomiota, sillä lastenkodilla oli käytettävissään sen koko toiminnan ajan oma lääkäri, joka huolehti terveystarkastuksista ja hoitosuosituksien tekemisestä.⁹²

Lastenkodin yhteyteen oli vuonna 1902 perustettu sen oma sairastupa.⁹³ Kodin omassa sairastuvassa pystyttiin todennäköisesti hoitamaan sairastumistapaukset, jotka eivät vaatineet sairaalahoitoa. Koska lastenkodilla ei ollut toimintansa aikana kodin yhteyteen perustettua ortopediseen huoltoon erikoistunutta klinikkaa, tuli lastenkodin asukkaiden ortopedisen huollon tapahtua jossain muualla. Oulun lääninsairaalan ylilääkärin ja kodin nimikkolääkärin mainitaan hoitaneen erikoishoitoa vaatineita lapsia.⁹⁴ Oulun lääninsairaalan valmistuminen vuonna 1944 takasi mahdollisuuden myös paikalliseen

⁸⁸ ORL:n vuosik. 1952. ORLA Db:2. KA.

⁸⁹ Koskinen 1944, 108.

⁹⁰ Koskinen 1944, 60–61.

⁹¹ Koskinen 1944, 7.

⁹² Asunmaa 2001, 31–32; Kokko 1989, 42–43.

⁹³ Asunmaa 2001, 31.

⁹⁴ ORL:n vuosik:t 1946–53. ORLA Db:2. KA.

sairaalahoitoon. Oulun lääninsairaalan ylilääkärin Nevanlinnan mainitaan suorittaneen yhdelle lapselle kirurgisen leikkauksen jalkaterien suoristamiseksi.⁹⁵ Nevanlinnan mainitaan kodin myöhemmissä vuosikertomuksissa tarjonneen edelleen palveluksiaan kirurgista hoitoa vaatineiden tapausten yhteydessä, ja oli toiminnallaan parantanut ainakin muutaman kodin hoidokin kävelykykyä.⁹⁶

Lastenkodin hoidokkeja lähetettiin saamaan hoitoa myös Helsingissä sijainneelle ortopediselle klinikalle, joka oli perustettu 1900-luvun alussa Suomen ensimmäisen raajarikkoisten työkoulun yhteyteen. Ortopedisin klinikan tarkoituksena oli raajarikkoisten kokonaisvaltaisen huollon toteuttaminen tuki- ja liikuntaelinrajoitteiden vähentämiseksi.⁹⁷ Näihin toimiin lukeutuivat mm. raajojen tarpeenmukainen suoristaminen, sekä proteesien ja apuvälineiden tarjoaminen. Tavoitteena oli ruumiin normalisoiminen ja mahdollisimman ns. ihmismäinen liikkumistapa.⁹⁸ Vuonna 1946 Invalidisäätiön lääkäri oli vierailut kodissa ja luvannut, että ainakin muutama kodin lapsi voisi saada hoitoa Helsingin ortopedisessä sairaalassa. Ainakin yksi lapsista sitä sai, koska hänelle oli laitettu seuraavana vuonna proteesit molempiin jalkoihin.⁹⁹

Fysioterapian merkitys raajarikkoisten terveydenhuollossa nousi ortopedisen kirurgian rinnalle toisen maailmansodan jälkeen. Sairasvoimistelijoita¹⁰⁰ oli valmistunut ammattiin jo ennen toista maailmansotaa, mutta lääkinnällistä puolta korostava lääkintävoimistelijakoulutus alkoi vasta vuonna 1945. Heidän määränsä oli kuitenkin hyvin pieni, eivätkä kaikki harjoittaneet ammattiaan.¹⁰¹ Lääkinnällinen kuntoutus oli vähäistä, ja valtion toimesta panostettiin enemmän ortopediseen hoitoon.¹⁰² Sairas- tai lääkintävoimistelijaa ei ORL:n palveluksessa ollut vuosina 1946—53, vaikka aikaisempina vuosina kodissa oli ollut palkattuna hierontaa tekevä hoitaja.¹⁰³ Todennäköisenä syynä tälle on ollut sairaus- ja lääkevoimistelijan ammatteja harjoittaneiden vähyys, sekä lastenkodin resurssien rajallisuus.

⁹⁵ Asunmaa 2001, 32.

⁹⁶ ORL:n vk:t 1946–53. ORLA Db:2. KA.

⁹⁷ Vuolle 1996, 100–103.

⁹⁸ Harjula 1996a, 124–127.

⁹⁹ ORL:n vuosik. 1946. ORLA Db:2. KA.

¹⁰⁰ Sairasvoimistelija on vanha ammattinimike fysioterapeutille.

¹⁰¹ Eskelinen 1998, 107.

¹⁰² Mähönen 1996, 219.

¹⁰³ Vuosikokouspöytäkirjat 1922. ORLA Ca:3. KA.

Raajarikkoisten huollon ihanteena oli, että ortopedinen hoito tapahtui joko laitoksen yhteiseen perustetussa klinikassa tai sairaalan erikoisosastolla. Näin ollen raajarikkoislaitoksien tehtäväksi jäisi raajarikkoisten sosiaalisen huolto ja erilaisten apuvälineiden tuottaminen ja huolto.¹⁰⁴ Apuvälineiden hankkimisesta ei kuitenkaan ole merkintöjä johtokunnan asiakirjoissa tarkastelemallani aikavälillä. Tämä ei tarkoita, että lastenkodissa ei olisi ollut minkäänlaisia apuvälineitä. Asunmaa huomauttaa, että kodissa on ollut ainakin yksi pyörätuoli vuonna 1925 valokuvan perusteella.¹⁰⁵ On todennäköistä, että apuvälineet ovat tulleet kotiin lahjoituksina yksityisiltä henkilöiltä ja organisaatioilta, eikä johtokunnan ole tarvinnut keskustella niiden hankkimisesta. Vuonna 1948 kodin mainitaan saaneen lisää näkyvyyttä eri piireissä, ja vierailijoita oli ollut paljon. Myös vuonna 1949 kiinnostuneita vierailijoita kävi tutustumassa lastenkodin toimintaan ja lahjoituksia saatiin jälleen merkittävä määrä. Merkittävimpiä lahjoittajia kiitettiin kodin vuosikertomuksissa.¹⁰⁶ Lastenkodilla oli pitkät perinteet lahjoitusten vastaanottamisesta, sillä toiminta oli etenkin kodin alkuaikoina vaivalloista resurssien puutteen vuoksi.¹⁰⁷ ORL:ssä tapahtunut terveydenhuolto näyttää noudattavan laajempia raajarikkoisten lääketieteellisen huollon trendejä. Hoidon keskeinen periaate oli, että raajarikkoisen vamman haitat joko poistettaisiin tai vähennettäisiin. Resurssit kuitenkin vaikuttivat siihen, miten terveydenhuoltoa voitiin toteuttaa.

¹⁰⁴ Koskinen 1944, 60–61.

¹⁰⁵ Asunmaa 2001, 32.

¹⁰⁶ ORL:n vuosik:t 1947—54. ORLA Db:2. KA. Esim. ORL:n vuosik. 1949. ORLA Db:2. KA.

¹⁰⁷ Johtokunnan ptk:t 1912—35. ORLA Db:1. KA; Vuosikokouspöytäkirjat 1912—34. ORLA Ca:2. KA.

Loppulause

Olen tutkielmassani tarkastellut, miten huoltotoiminta näkyi Oulun raajarikkoisten lastenkotiyhdistyksen toiminnassa vuosina 1947—1954. Tutkielmassani olen tarkastellut huoltotoiminnan päämääriä, sekä kontekstualisoinut sitä laajemmassa vammaishuollon sosiaalipoliittisessa keskustelussa. Lastenkodin toiminnan monipuolistumisesta ja kehittymisen tarkastelusta voidaan havaita, miten yhteiskunnallinen vammaishuolto aktivoitui toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Jo lastenkodin perustaminen heijastaa vahvasti 1800-luvun lopun yhteiskunnallista heräämistä.

Oulun raajarikkoisten lastenkodin toimintaa tarkastellessa huomaa, että sen toteuttamat huoltotoimet myötäilivät laajempia käsityksiä raajarikkoisten huollosta. Vaikka lastenkoti asiakirjojen mukaan pyrki olemaan lapsille koti eikä laitos, voidaan sen toimintaa pitää ensisijaisesti huollollisena. Lapsista haluttiin pitää huolta heille sopivassa ympäristössä, mutta samalla kasvattaa heistä yhteiskuntakelpoisia kansalaisia. Samat periaatteet olivat ohjeennuorina muissa aikakauden huoltolaitoksissa, kuten Helsingin raajarikkoisten työkoulussa. Raajarikkoisten huoltotoiminta jakautui lastenkodissa neljään osa-alueeseen: koulutukseen, ammattioppiin, työnvälitykseen ja terveydenhoitoon. Lasten koulutuksesta huolehdittiin järjestämällä kotiin sisäkansakoulu, jossa huolehdittiin lasten pohjakoulutuksesta. Käsityötaitoja harjoiteltiin tulevaisuuden ammattioppia varten, koska raajarikkoisille sopivina ammatteina pidettiin erilaisia käsityöammatteja. Työnvälityksestä mainintoja asiakirjoissa on vähän, mutta voidaan olettaa joidenkin kodin hoidokkien työllistyneen joko Oulussa tai omalla kotiseudullaan. Terveydenhuollon perustana oli sopivan ravinnon tarjoaminen puutostilojen torjumiseksi, jonka jälkeen synnynnäistä raajarikkoisuutta pyrittiin poistamaan tai vähentämään lääketieteen keinoin.

Huoltotoimilla lastenkodin hoidokeista pyrittiin kasvattamaan itsenäisesti toimeentulevia ja tuottavia yhteiskunnan jäseniä. Tämä heijastaa 1940- ja 1950-luvun vammaishuollon sosiaalipoliitikalle ominaista ajattelutapaa. Vammaisten tuli rasittaa yhteiskuntaa taloudellisesti mahdollisimman vähän, sekä kyetä toimimaan sodan jälkeisen yhteiskunnan tarvitsemana työvoimana. Toimien päämääränä oli yhteiskuntakelpoisen kansalaisen kasvattaminen.

Huoltotoimintaa tarkastellessa voidaan havaita, että kasvattaminen työelämään on ollut toimien keskeinen periaate. Tulevaan työelämään siirtymiseen panostettiin jo kansakoulun tasolla, sillä lastenkodin kasvatteja haluttiin valmistella tulevaan ammattiin mm. käsityötaitojen harjoittelulla. Raajarikkoisia koulutettiin vastaamaan työtarpeeseen aloille, joiden työvoiman tarpeen arvioitiin tulevaisuudessa kasvavan. Vaikka raajarikkoisilla lapsilla ei ollut samanlaisia vaihtoehtoja ammatinvalintaan, kuin muilla heidän ikäisillään, pidettiin heidän kouluttamistaan tärkeänä ja ajankohtaisena. Työllistymiseen panostettiin myös ja työpaikkoja etsittiin joko lasten kotiseuduilta tai Oulusta. Lääketieteellisen hoidon periaatteena oli raajarikkoisuuden lieventäminen työkyvyn parantamiseksi. Lievittämällä raajarikon tulkittua ruumiillista vajaavaisuutta, pystyttiin myös estämään sielullisen vamman syntyminen. Tarkastelemalla vammaisiin kohdistuvaa huoltotoimintaa, voidaan jäljittää aikakauden näkemyksiä vammaisuudesta. Vammaisiin kohdistuva sosiaalipolitiikka kertoo yhteiskunnan keskeisistä arvoista, ja siitä minkälainen on yhteiskuntakelpoinen kansalainen.

Työni alussa toin esiin, kuinka vammaishistorialliselle tutkimukselle olisi Suomessa paljon tilausta. Yksi oman tutkielmani suurimmista haasteista oli historiallisen vammaistutkimuksen vähyys. Näin ollen jatkotutkimuksen mahdollisuudet kentällä ovat laajat ja hedelmälliset. Oulun raajarikkoisten lastenkodin toiminnasta voisi tehdä laajemman ja syvemmän katsauksen, kuin mitä kandidaatin työn rajoissa olen voinut toteuttaa. Olisi mielenkiintoista yrittää jäljittää lastenkodin kasvatteja kodista lähtemisen jälkeen ja pyrkiä tämän kautta tuomaan vammaisten omaa toimijuutta vammaishistorialliseen tutkimukseen. Olisi myös mielenkiintoista tavoittaa aineistoa, jonka kautta lastenkodin toimintaan voisi saada erilaisen näkökulman, kuin mitä käyttämäni johtokunnan asiakirjat ovat voineet tarjota. Paikallishistoriallinen näkökulma voisi tarjota tulevaisuuden tutkimukselle paljon. Lastenkodin toimintaa voisi tarkastella laajemmin osana Oulun alueen vammaishuoltoa hyödyntäen Oulun kaupungin eri toimijoiden asiakirjoja tai sanomalehtiaineistoa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

KANSALLISARKISTO (KA)

Oulun raajarikkoisten lastenkodin arkisto (KA:n Oulun toimipiste)

Kotikoulun päiväkirja (1949—50)

Kotikoulun päiväkirja (1950—51)

Kotikoulun päiväkirja (1951—52)

Kotikoulun päiväkirja (1952—53)

Vuosikokouspöytäkirjat (1921—1968)

Johtokunnan pöytäkirjat (1912—1935)

Vuosikokouspöytäkirjat (1913—1934)

Vuosikokouspöytäkirjat (1935—1955)

Vuosikertomukset (1912—1931, 1941 1942)

Vuosikertomukset (1911—1960)

II Painetut lähteet

SUOMEN SÄÄDÖSKOKOELMA

Invaliidihuoltolaki 907/1946.

III Lähdekirjallisuus

Koskinen, E. 1944: *Raajarikkoisten huolto yhteiskunnallisena tehtävänä*. WSOY.

IV Tutkimuskirjallisuus

- Asunmaa, M. 2001: *Oulun raajarikkoisten lastenkodista Lohipadon erityiskouluksi ja palvelukeskukseksi*. Nuorten vammaisten tukisäätiö, Oulu.
- Eskelinen, E. 1998. ”Lääketieteellisiä näkökohtia invalidihuoltolain toteutukseen”. *Invalidihuollon puoli vuosisataa (1947—1997)*. s. 106–110. Toimittajat Eräkanto, S. & Merentie, A. Historiaseminaarin raportti. Stakes, Helsinki.
- Harjula, M. 1996a. *Vaillinaisuudella vaivatut: vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Harjula, M. 1996b. ”Degeneraatio- ja invalidikeskustelu 1900-luvun alkupuolen Suomessa (1900—1939)”. *Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan*. s. 115–157. Toimittajat Nygård T. & Tuunainen, K. Atena, Jyväskylä.
- Kananoja, A. 1998. ”Asenneilmapiirin muutokset vammaishuollon kehittymisessä”. *Invalidihuollon puoli vuosisataa (1947—1997)*. s. 36–46. Toimittajat Eräkanto, S. & Merentie, A. Historiaseminaarin raportti. Stakes, Helsinki.
- Kivirauma, J. 2001. ”Erityisopetuksen historialliset kehityslinjat Suomessa”. *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. s. 23–31. Toimittaja M. Jahnukainen. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki
- Kokko, S. 1986: *Oulun raajarikkoisten lastenkotiyhdistys*. Gummerus, Jyväskylä.
- Lappalainen, J. T. 2002: *Haluatko historiankirjoittajaksi? Suomalaisen kirjallisuuden seura*, Jyväskylä.
- Leppälä, H. 2014: *Vammaisuus hyvinvointivaltiossa. Invalideiksi, vajaamielisiksi tai kehitysvammaisiksi määriteltujen kansalaisasema suomalaisessa vammaispolitiikassa 1940-luvun taitteesta vuoteen 1987*. s. 9–44, 285–95. Väitöskirja. Turun yliopisto.
- Leppälä, H. 2015. ”Vammaishuollon lainsäädäntö vammaisten elämän reunaehtona 1900-luvun Suomessa”. *Vammaisten elämä & elämäkerta. Tulkintoja*

- vammaisuudesta 1900-luvun Suomessa*, s. 17–69. Toimittaja J. Kivirauma. Kynnys, Helsinki.
- Mähönen, H. ”Vammaisjärjestötoiminta Suomessa 1880-luvulta 1990-luvulle”. *Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan.* s. 185–245. Toimittajat Nygård, T. & Tuunainen, K. Atena, Jyväskylä.
- Nygård, T. 1996. ”Vammaisten historia – marginaaliryhmien historiaa”. *Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan.* s. 27–44. Toimittajat Nygård T. & Tuunainen, K. Atena, Jyväskylä.
- Ranta-Knuuttila, J. J., 1996: ”Sotainvalidikysymys Suomessa”. *Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan.* s. 166–180. Toimittajat Nygård, T. & Tuunainen, K. Atena, Jyväskylä.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Tuunainen, K. 1996. ”Vammaisuus erityispedagogisena kysymyksenä”. *Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan.* s. 13–22. Toimittajat Nygård, T. & Tuunainen, K. Atena, Jyväskylä.
- Vuolle, T. 1996. ”Vammaisten koulutuskysymys Suomessa 1800-luvun loppuun”. *Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan.* s. 49—99. Toimittajat Nygård, T. & Tuunainen, K. Atena, Jyväskylä.